

Muzejní akademie I

Textové podklady k tematickému bloku 3 – Současnost a minulost v našem životě pro 5. ročník

Téma č. 3 Projektový den v muzeu a exkurze v terénu Stopy minulosti

I. Textové podklady k časové ose, s níž žáci pracují v expozici Historie (totožné s tématem č. 2 Novověk)

Kryštof Kolumbus

V 2. polovině 15. století hledaly evropské námořní velmoci způsob, jak znovu získat výhodnou pozici v obchodu s kořením a dalším orientálním zbožím. Dříve evropští obchodníci na svých lodích dováželi zboží přímo z Indie a Číny, avšak nyní se benátské kupci spojili s egyptskými sultány a arabskými obchodníky a vytvořili monopol na veškerý obchod se zbožím z Východu. Další italské městské státy, Portugalsko a Španělsko proto usilovaly o nalezení jiné cesty na Dálný východ, aby tak mohly „obejít“ neprostupnou bariéru Osmanské říše.¹

Někteří učenci se domnívali, že do Indie je možno doplout za poměrně krátký čas, pokud se z Evropy popluje směrem na západ přes Atlantský oceán. Tato myšlenka fascinovala Kryštofa Kolumba (1451–1506), syna italského soukeníka, který se už od svých čtrnácti let účastnil obchodních plaveb a o jeho kariéře mořeplavce bylo definitivně rozhodnuto, když se přiženil do lisabonské rodiny Perestrellů, proslulých námořníků.²

Po svém tchánovi zdědil Kolumbus řadu námořních map, spisů a lodních deníků, které pečlivě prostudoval. Nejvíce jej ovlivnil cestopis Marka Pola a spisy řeckého astronoma Ptolemaia, přečetl ale i soudobá díla z oblasti astronomie. Na základě získaných informací nabyt přesvědčení, že Země je kulatá, a že tedy na západ od Evropy svět nekončí, nýbrž je možné se tamtudy dostat na východ Asie.³

Kolumbus chtěl dokázat, že jeho mínění je pravdivé, a rozhodl se podniknout cestu do Indie západním směrem – potřeboval ale mecenáše, který by výpravu financoval. Nejprve se obrátil na portugalského krále, ten ale dal přednost pokusu obeplout Afriku z jihu (tohoto úkolu se nakonec zhostil Bartolomeo Diaz).⁴ Kolumbus neuspěl ani v Itálii. Nezbývalo mu nic jiného než žádat o pomoc ve Španělsku – kastilská královna Isabela ho však dvakrát odmítla. Názor změnila až v roce 1492, kdy se jí a jejímu manželu Ferdinandu Aragonskému podařilo dobýt Granadu a vyhnat z Pyrenejského poloostrova poslední Araby. Kolumbus královně slíbil, že jím zamýšlená plavba posílí pozici Španělského království, naváže diplomatické vazby s Orientem a rozšíří křesťanství do nově objevených oblastí.⁵

Na cestu do Indie západním směrem se 3. srpna 1492 spolu s Kolumbem vydala devadesátičlenná posádka na celkem třech lodích – Pinta, Niña a vlajková loď Santa Maria.⁶ Kvůli Kolumbovu chybnému výpočtu trvala cesta přes Atlantský oceán mnohem déle, než se očekávalo, a posádce už téměř začaly docházet zásoby potravin, když hlídka ze strážního koše konečně spatřila pevninu. Dne 12. října 1492 se posádka vylodila na ostrově San Salvador. Přestože se jedná o ostrov ve Střední Americe, tedy u kontinentu Evropanům dosud neznámého, Kolumbus byl až do své smrti 20. května 1506 pevně přesvědčen o tom, že doplul k pobřeží Indie.⁷ Díky jeho nezáměrnému objevu ale mohla začít nová epocha, přinášející mnohá pozitiva i negativa.

¹ BĚLINA, Pavel; KAŠE, Jiří; KUČERA, Jan P. České země v evropských dějinách: Díl druhý – 1492–1756. Praha, Litomyšl: Paseka, 2006, s. 9.

² BROŽ, Ivan. Osobnosti historie světa. Praha: Ottovo nakladatelství, 2012, s. 107.

³ Kol. autorů. Objevitelské plavby a krize víry: 1492-1648. Praha: Reader's Digest, 2011, s. 70–71.

⁴ Kol. autorů. Objevitelské plavby a krize víry: 1492-1648. Praha: Reader's Digest, 2011, s. 71.

⁵ BROŽ, Ivan. Osobnosti historie světa. Praha: Ottovo nakladatelství, 2012, s. 108.

⁶ BROŽ, Ivan. Osobnosti historie světa. Praha: Ottovo nakladatelství, 2012, s. 109.

⁷ BĚLINA, Pavel; KAŠE, Jiří; KUČERA, Jan P. České země v evropských dějinách: Díl druhý – 1492–1756. Praha, Litomyšl: Paseka, 2006, s. 12-13.

Mona Lisa

Leonardo da Vinci

Leonardo da Vinci byl „italský malíř, sochař, architekt, inženýr, stavitel pevností, hudebník, zpěvák, básník a vědec“⁸, který „představuje syntézu a vyvrcholené renesančního realismu 15. století...“⁹ „Je jedním z prvních umělců, kteří soustavně zkoumají proporce lidského těla a mechaniku jeho pohybu“, který se „na umění díval jako na spojení věcného poznání a technické dovednosti.“¹⁰

Již od dětství projevoval nevídaný umělecký talent a proto se stal žákem Verocchia, kterého však velmi rychle dokázal překonat. „Leonardovo dílo obsahuje kromě obrazů i obrovskou literární pozůstalost s bohatým ilustračním materiálem.“¹¹

Mona Lisa (1503-1506)

Modelem k tzv. Giocondě (Louver, Paříž) byla Florentánka Mona Lisa, žena Francesca Bartolomea del Giocondo ... Technika sfumata je tu dovedena do krajní vytříbenosti; ale „tajemnost“ Mony Lisy, její nedosažitelnost, kontrastující s její plnou tělesností a objemovostí, je především dílem onoho nehmatatelného „atmosférického“ závoje, který ji halí a který se snáší mezi diváka a dílo. Pokud jde o její úsměv, až příliš romanticky proslulý, připomeňme ... jeden z nejpronikavějších názorů, který vyslovil Ludwig W. Heidenreich; podle něhož jde o „nesmírně jemný přechod od naprosto bezvýrazné nehybnosti k prvnímu nesmírně lehkému náznaku oživení...“¹²

„Leonardo v podobizně sleduje svůj ideál ženské krásy a půvabu... Jak umělci záleželo na duševním rozpoložení modelu, svědčí zpráva, že při portrétování pečoval o hudbu, tanec a veselou společnost, aby si sedící model udržel duševní svěžest. Pohled do fantastické hornaté krajiny v mlhavé dálce působí jako sen; tím více vyniká plastičnost obnažených částí těla, obličeje a rukou.“¹³

„Významnou roli pro věhlas Giocondina portrétu sehrálo i jeho uloupení v Louvru roku 1911. Jak je známo dopravil zloděj Vincenzo Perugia obraz do Florencie, a tam ho nabídl k prodeji starožitníkovi... Byl při tom zatčen a Mona Lisa nastoupila již podruhé dalekou cestu z Florencie do Paříže“.¹⁴

⁸ ŠABOUK, Sáva. Encyklopedie světového malířství. Praha: Academia, 1975, s. 195.

⁹ ŠABOUK, Sáva. Encyklopedie světového malířství. Praha: Academia, 1975, s. 196.

¹⁰ ŠABOUK, Sáva. Encyklopedie světového malířství. Praha: Academia, 1975, s. 195.

¹¹ ŠABOUK, Sáva. Encyklopedie světového malířství. Praha: Academia, 1975, s. 195.

¹² PIJOÁN, José. Dějiny umění: 5 svazek. Praha: Odeon, 1979, s. 306.

¹³ ŠABOUK, Sáva. Encyklopedie světového malířství. Praha: Academia, 1975, s. 196.

¹⁴ GLÜCKSELIG, Josef. Atentáty na umění. Praha: ČTK-Pragopress, 1971, s. 161.

Jan Amos Komenský

Jan Amos Komenský, všeobecně známý pod přívlastkem „učitel národů“, byl nejen pedagogem a spisovatelem, ale rovněž filosofem, vědcem, humanistou, knězem a politicky angažovaným člověkem, usilujícím o světový mír. Komenský se narodil v Uherském Brodu 28. března 1592 do protestantské rodiny, hlásící se ke kongregaci Moravských bratří, kteří na jedné straně vyzdvihovali potřebu všeobecného míru a lásky, na straně druhé se zavazovali k dodržování přísných pravidel pro vlastní život.¹⁵

Až jako šestnáctiletý se Jan Amos vydal studovat do Herbornu a Heidelbergu. Po návratu na Moravu začal působit na škole v Přerově a stal se také knězem ve Fulneku. V roce 1620 však kvůli vypuknutí třicetileté války musel Fulnek, drancovaný španělskými vojáky, opustit. V Přerově mu záhy zemřela manželka a dvě děti a v roce 1628 bylo jasné, že musí z náboženských důvodů utéct z Čech.¹⁶ Spolu s dalšími českými exulanty odjel do polského města Lešna, významného sídla Jednoty bratrské. Tam působil jako profesor latiny a hudby, ředitel gymnázia, mluvčí českých exulantů a biskup Jednoty bratrské.¹⁷

Komenský následně navštívil různé evropské státy, mimo jiné pobýval nějakou dobu ve Švédsku, pevně ale věřil, že po skončení třicetileté války mu bude umožněn návrat do Čech. Mírová jednání roku 1648 však ukázala, že protestantismus bude v zemích Koruny české silně potlačen. Pro Komenského to znamenalo obrovské zklamání, a ač jednání a podpis smluv v Münsteru a Osnabrückeru vstoupily do dějin pod názvem vestfálský mír, Komenský nové uspořádání za mírové rozhodně nepovažoval.¹⁸ Znamenalo totiž mimo jiné to, že se do rodné vlasti již nikdy nevrátí. Po tomto zklamání odešel do Amsterdamu, kde také 15. listopadu 1670 zemřel. Později byl pochován v Naardenu v kapli bývalého protestantského kostela.¹⁹

Během svého života Komenský nasbíral mnoho zkušeností s výchovou a výukou dětí, vytvořil řadu didaktických pomůcek a metodologických spisů a je díky tomu označován za zakladatele moderní pedagogiky.²⁰ Komenský byl přesvědčen, že prostřednictvím správné výchovy a vzdělávání je možné dosáhnout lepšího, spravedlivějšího a láskyplnějšího světa. Děti je třeba vzdělávat na čtyřech stupních po šesti letech – nejprve v mateřském jazyce na základní škole, poté v latině na gymnáziu, následně na akademii, a nakonec ve světě prostřednictvím cestování. Učivo mělo být dětem předkládáno postupně a tak, aby jej pochopily, nové informace měly být vždy postaveny na základech, které již žáci znají. Komenský rovněž podporoval schopnost dětí samostatně uvažovat a dospět za pomoci vlastního rozumu k poznání. V neposlední řadě byl přesvědčen, že škola má každému dítěti pomoci rozvíjet jeho přirozený duševní svět. Tyto myšlenky jsou v pedagogice živé dodnes.²¹

Z nejvýznamnějších Komenského děl jmenujme sociální alegorii *Labyrint světa a ráj srdce*, pedagogický spis *Didactica magna*, učebnici latiny *Svět v obrazech*, dílo *Kšaft umírající matky Jednoty bratrské*, v němž Komenský vyjádřil své zklamání z náboženské situace v Evropě, a jeho pozdní a nedokončené dílo *Všeobecná porada o nápravě věcí lidských*.²²

¹⁵ BROŽ, Ivan. Osobnosti historie světa. Praha: Ottovo nakladatelství, 2012, s. 187.

¹⁶ Kol. autorů. Osobnosti českých dějin. Druhé vydání. Praha: Fragment, 2014, s. 140-141.

¹⁷ BROŽ, Ivan. Osobnosti historie světa. Praha: Ottovo nakladatelství, 2012, s. 187.

¹⁸ MIKULEC, Jiří. České země v letech 1620-1705: Od velké války k dlouhému míru. Praha: Libri, 2016, s.156.

¹⁹ Kol. autorů. Osobnosti českých dějin. Druhé vydání. Praha: Fragment, 2014, s. 141.

²⁰ BROŽ, Ivan. Osobnosti historie světa. Praha: Ottovo nakladatelství, 2012, s. 187.

²¹ BROŽ, Ivan. Osobnosti historie světa. Praha: Ottovo nakladatelství, 2012, s. 188.

²² BĚLINA, Pavel; KAŠE, Jiří; KUČERA, Jan P. České země v evropských dějinách: Díl druhý – 1492–1756. Praha, Litomyšl: Paseka, 2006, s. 230.

Rudolf II. v Plzni (morová rána)

V létě roku 1599 pomohl císaři z nesnází mor, jehož řádění v pražských městech už mnoho měsíců nepolevovalo. Epidemie kosila své oběti denně po desítkách a neúprosně tlumila všechn veřejný a politický život a přiměla nakonec Rudolfa II. k rozhodnutí, aby se před ní uchýlil někam do bezpečí. Císař nechtěl všechno bezhlavě opustit, aby se mu vladařské záležitosti nevymkly nebezpečně z rukou, a proto se ohlížel po útočišti v nějakém větším městě, kam by ho mohl doprovodit celý dvůr se všemi úřady. Jeho volba padla na Plzeň. Tam sice mor v uplynulém roce zahubil 1300 až 1600 lidí, ale zatím se už z města vytratil, a proto připadalo císaři a jeho rádcům plzeňské prostředí poměrně bezpečné. Přesun se uskutečnil v polovině září 1599 (císař sám přijel do Plzně 14. září) a pro provinční město se stal mimořádně významnou událostí. Přistěhovala se sem spousta úředníků, zřizenců, lokajů, pomocného personálu všeho druhu i s trabanty a harcíři a bylo třeba učinit zcela mimořádná opatření, aby bylo všem dvořanům zajištěno přiměřené ubytování a aby byl ve městě dostatek potravin, píce a jiných potřeb. Plzeň sice patřila k velkým českým městům (roku 1567 se město přiznávalo k 416 domům kromě domů panských, církevních a služebných), ale nápor několika set dvořanů byl přece jen nad síly města a jeho obyvatel. Společenské a hospodářské oživení se sice dostavilo podle očekávání, ale nakonec přinášelo kromě užitku i hodně starostí. Když se po několika týdnech ukázalo, že dvůr z Plzně v dohledné době neodjede, a do města začaly za císařem přijíždět návštěvy z ciziny i z českých zemí, často velmi početné, bylo místa pro všechny hosty ještě méně a muselo se šetřit zejména s prostorami vhodnými pro reprezentaci, které se daly pro lepší návštěvy narychlo vyzdobit císařskými čalouny a jiným inventářem, který s sebou dvůr přivezl. „A bylo toho času zde v Plzni tak mnoho legátů a vyslaných,“ zaznamenal plzeňský měšťan Simon Plachý z Třebnice, „že se v žádné historii toho nenajde, aby ode všech všudy potentátů, kromě z samé toliko Konstantinopole, vyslaní simul et semel jako tehdy zde při císaři římském v potřebách pánův svých kdy býti měli.“ A týž kronikář se snažil pečlivě zaznamenat všechny významné návštěvy, protože si byl vědom, jak slavné dny jeho město prožívalo.

Císař se ubytoval ve výstavném domě Šebestiána Pechovského z Turnštejna na plzeňském náměstí vedle radnice a dal vzápětí při tomto domě vybudovat systém pavlačí, jenž vedl až ke městským hradbám, tak, „aby prospekt z města na louky lepší míti ráčila. To se alespoň domníval Simon Plachý, ve skutečnosti však šlo císaři Rudolfovi spíše o to, aby se mohl procházet městem nepozorován ani chodci, ani vlastními dvořany. Jeho stav se v Plzni mnoho nelepšil, a naopak v lednu, když už mor zcela ustoupil z Prahy a všichni dvořané pomýšleli na návrat, protože jim bylo v Plzni těsno a v důsledku toho docházelo i ke konfliktním situacím, nastalo opět zhoršení a Rudolf ztratil o návrat do Prahy zájem. Několikrát se sice rozhodl, že odjede, a dokonce vydal příkaz, aby se pro jeho odjezd najaly potahy a začalo se nakládat na připravené vozy, ale až do konce května 1600 se dvůr z Plzně nepohnul a netrpěliví dvořané, kteří odjeli na vlastní pěst předčasně do Prahy, se zase museli vrátit do služby při císaři... Senzační nádech měly i dochované relace papežského nuncia Filipa Spinelliho, který přijel do Plzně za dvorem o vánocích 1599, ubytoval se ve zdejším františkánském (bosáckém) klášteře a setrval tu až do císařova odjezdu.²³

²³ JANÁČEK, Josef. In: Rudolf II. a jeho doba. Vyd. 3. Praha: Paseka, 2003, s. 295. ISBN 80-7185-611-8.

Obležení a dobytí města Plzně za třicetileté války

„Plzeň hrála během třicetileté války zvláště důležitou roli v její počáteční fázi ... a již v létě a na podzim 1618 se stala místem, ke kterému se upírala pozornost domácí i evropské veřejnosti.“²⁴ I v tomto případě se tak ukázala nesmírná důležitost a prestiž, kterou Nová Plzeň od svého samotného založení disponovala již od středověku, kdy byla založena tehdejší panovníkem Václavem II., měla významnou úlohu „... byla totiž střediskem kraje a regionu, ale navíc již při samotném královském založení Plzně na jedné ze zemských stezek, které jako tepny spojovaly Prahu a jejím prostřednictvím i část střední a východní Evropy a říší a západními zeměmi, je nutno spatřovat hlubší záměry a směřování nejen zakladatele, nýbrž i následujících generací jejích obyvatel. Svým způsobem tak poloha Nové Plzně na tranzitních stezkách z německých měst – zejména z Norimberku a Řezna – vytvářela příznivé podmínky pro hospodářské, politicko-informační i kulturní propojení tohoto města na jedné straně s Prahou, na druhé s Norimberkem a říšským prostředím vůbec.“²⁵ Dobyť tak nebylo pouze otázkou nastolení pořádků pro české území, které bylo v rukou protestantských stavů, ale hlavně důležitým vojenským strategickým cílem.

V období po stavovském povstání si protestantská šlechta jednoduše nemohla dovolit ponechat volnost městům hrdě se hlásícím ke katolické straně, a tak byl do Čech vyslán, jako stavovská posila, hrabě Petr Arnošt z Mansfeldu s celkovým počtem „4000 mužů, které Mansfeld posud držel pod svým komandem.“²⁶ Mansfeldovi se po příchodu podařilo jeho řady zdvojnásobit a tak již koncem září, kdy přitáhl k hradbám Plzně, čítaly asi osm tisíc mužů.

Na samotném začátku obléhání se však Mansfeld i díky instrukcím z Prahy snažil vyjednávat.²⁷ „Soustředěnou palbou velkých ráží byl vytvořen ve východní hradbě nedaleko městských lázní velký průlom, kudy také při generálním útoku 21. listopadu 1618 proniklo asi padesát Mansfeldových vojáků... do Dřevěné ulice... Vyvrácení arcinepřátelské bašty se jevilo být předzvěstí konečného vítězství nad habsbursko-katolickou mocí.“²⁸

²⁴ KNOZ, Tomáš, CHOCHOLÁČ, Bronislav a JAN, Libor. Nový Mars Moravicus, aneb, Sborník příspěvků, jež věnovali prof. Dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám. Brno: Maticе Moravská, 1999. s. 453. ISBN 80-902304-6-6.

²⁵ Západočeský historický sborník. Plzeň: Státní oblastní archiv, 1995. s. 7.

²⁶ Hlava sedm, počátkové války. In: GINDELY, Antonín. Dějiny českého povstání léta 1618. Praha: Bedřich Tempeský, 1870, s. 328.

²⁷ BĚLOHLÁVEK, Miloslav a Zdeněk WIRTH. Minulostí Plzně a Plzeňska. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1959. s. 40. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:2fd89ef0-e412-11e8-9210-5ef3fc9bb22f>

²⁸ KNOZ, Tomáš, CHOCHOLÁČ, Bronislav a JAN, Libor. Nový Mars Moravicus, aneb, Sborník příspěvků, jež věnovali prof. Dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám. Brno: Maticе Moravská, 1999. s. 460. ISBN 80-902304-6-6.

Plzeňský pivovar

Už od počátku historie města Nová Plzeň se její obyvatelé hojně zabývali pivovarnictvím, je však nutné zmínit, že kvalita produkovaného piva nebyla nijak výjimečná. Vaření piva bylo ve středověku považováno za soukromou záležitost, obyvatelé zprvu vařili pivo v domácích podmínkách pro vlastní potřebu, ti bohatší si pak mohli dovolit založit vlastní malý pivovar nebo sladovnu poblíž domu, v němž žili. V době před husitskými válkami je v Plzni doloženo 17 pivovarů a 26 sladoven (zmínky o první z nich máme z roku 1307). V této době neexistovaly žádné pivovarské cechy, vaření piva nebylo nijak regulováno a zprvu se várečné právo vztahovalo nejen na obyvatele města, ale i na okolní vsi a předměstí (to platilo do jisté míry až do přelomu 15. a 16. století).²⁹

Přestože každý plzeňský měšťan mohl ve svém domě provádět všechny kroky vaření piva, a dokonce pak pivo i prodávat nebo čepovat zákazníkům, začala se výroba přesouvat do samostatných objektů a na práci byla najímána řada specializovaných pracovníků (od sladovníků přes bečváře až k šenkýřům). Až do konce 15. století se ale stále jednalo o osobní záležitost daného měšťana, který mohl pro vlastní obohacení prodávat pivo ve městě i mimo něj. Jednalo se o ječná (tzv. stará) piva tmavé nebo červené barvy.³⁰

Teprve v 90. letech 15. století v návaznosti na stoupající zájem o plzeňské pivo se městská rada usnesla na založení městského pivovaru (první písemnou zmínku o něm ovšem máme až k roku 1501), jehož činnost byla financována z městské pokladny a tam rovněž putoval zisk z prodaného piva. Na rozdíl od pivovarů měšťanů vařil městský pivovar pivo z pšenice (tzv. bílé pivo), které jednak nabízel Plzeňanům (pšeničné pivo se tudíž už nemuselo dovážet, jak tomu bylo dříve), jednak prodával jiným měšťům a vesnicím.³¹

Na základě dekretu z roku 1786 byl podniknut další významný krok k centralizaci pivovarnictví v Plzni. Várečným právem již disponovalo jen několik měšťanů, kteří se spojili a spravovali společně pivovary. Právo vařit pivo bylo navíc odlišeno od práva pivo čepovat, tudíž se čepování piva přesunulo z domů měšťanů do hostinců. Kvalita plzeňského piva se ale postupně snižovala, o čemž svědčí i protest spočívající ve vylití 36 sudů plzeňského piva na náměstí, doplněný stížnostmi na jeho špatnou kvalitu a negativní účinky na zdraví.³²

Právováreční měšťané se neuspokojivou kvalitou piva rozhodli řešit, a nakonec společně v roce 1842 zahájili provoz nového pivovaru, tzv. Měšťanského pivovaru, který dnes známe pod názvem Plzeňský Prazdroj (Pilsner Urquell). Pivo z tohoto pivovaru mělo lepší kvalitu, neboť zvolilo metodu spodního kvašení piva, které bylo obvyklé v Bavorsku, ale v Čechách se do té doby užívalo téměř ve všech pivovarech kvašení svrchní.³³

²⁹ Kol. autorů. Dějiny města Plzně 1: Do roku 1788. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2014–2018, s. 171.

³⁰ Kol. autorů. Dějiny města Plzně 1: Do roku 1788. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2014–2018, s. 249-250.

³¹ Kol. autorů. Dějiny města Plzně 1: Do roku 1788. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2014–2018, s. 250.

³² Kol. autorů. Dějiny města Plzně 2: 1788–1918. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2014–2018, s. 414.

³³ Kol. autorů. Dějiny města Plzně 2: 1788–1918. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2014–2018, s. 417-418.

Revoluce roku 1848 - revoluční rok

„Revoluce, která v roce 1848 vypukla v českých zemích, byla výsledkem mnoha rozporů různé povahy. V souvislosti s rozkladem feudálních poměrů sílilo od konce 18. století české měšťanstvo a vznikala česká inteligence měšťanského původu. Obě tyto skupiny těžce nesly národnostní a jazykový útlak. V době, kdy velké evropské národy Němci a Italové bojovaly za své národní zájmy, za vytvoření národních států a sjednocení Německa a Itálie, si dosud slabá česká inteligence uvědomovala, že i ona by měla být připravena na boj za budoucnost svého utlačovaného národa.“³⁴

„Není sporu o tom, že revoluce r. 1848 byla velikým bojem za národní svobodu, velikým bojem vykořisťovaných tříd společnosti – dělnictva a rolnictva – a právě proto tvoří také důležitý článek v řetězu našich národních tradic“³⁵, „navazuje na tradici husitskou a je vyvrcholením období tzv. národního obrození.“³⁶ Koneckonců „nikdy se ve světových dějinách nedálo to, co se stalo r. 1848. Nikdy se před tímto rokem nestalo, aby rozpory vypukly v celé řadě zemí téměř současně.“³⁷ „K tomu ještě přistoupila ta okolnost, že právě Rakousko jako stát národnostní utlačovalo všechny neněmecké národy. Nebylo proto divu, že právě v Rakousku vypukla revoluce v r. 1848 současně na několika místech (která ve výsledku smetla Metternicha). Počátkem roku vzplál boj v Itálii a 10. února byla už v Neapoli vyhlášena ústava. V Čechách působil příklad Italů mocně. O několik dní později se už v Praze objevily na různých místech nálepky, které dávaly Čechům Italy za příklad a poukazyvaly na to, co dokáže národ, který chce.“³⁸ Navíc již „24. února vypukla v Paříži revoluce, která smetla krále (Ludvík Filip) a Francie se stala opět republikou.“³⁹

„Zprávy o pařížské revoluci přišly do Prahy na konci února 1848 a na 11. března svolal do restaurace Svatováclavských lázní na Novém Městě pražském spolek Repeal veřejné shromáždění Pražanů. Radikálové, členové Repealu, se scházeli v hostinci U zlaté váhy na Zelném trhu (Havelská ulice) a připravovali program schůze. Její motivací byly zprávy o revoluční situaci v Paříži a v sousedních zemích monarchie... Repealisté pracovali na návrhu požadavků, které se po rokování schůze měly sepsat a formou petice pražského obyvatelstva předat císaři. Konečná formulace jejich žádosti se skládala z dvaceti bodů, jež především požadovaly stejné volební právo všech vrstev obyvatelstva pro volby do zákonodárnyho sněmu, svobodu slova a tisku, zrušení roboty a patrimoniálních soudů, zavedení češtiny vedle němčiny do škol a úřadů, záruky osobní bezpečnosti, svobody shromažďování a náboženského vyznání, obecní samosprávy, organizaci práce ap.“⁴⁰ „Aktivita Repealistů podnítila k činnosti liberály s národním zaměřením. Ti se scházeli v hostinci U zlaté husy na Koňském trhu (Václavském náměstí). I oni připravili svůj program, o němž chtěli s Repealisty jednat ve Svatováclavských lázních.“⁴¹

„Přeplněnému sálu byly přečteny obě petice, ale dav žádal víc, než v nich bylo řečeno. Proto bylo navrženo, aby byl zvolen tzv. svatováclavský výbor, který by petici podle nových požadavků a podle již připravených předloh zredigoval.“⁴² „Dne 14. března 1848 byla petice vyložena k podpisu na Staroměstské radnici... O dva dny později byla vytištěna a byla sestavena deputace, která se s peticí 19. března odebrala do Vídně k císaři.“⁴³ Ten na ni reagoval vydáním tzv. Kabinetního listu „České deputaci však císař vyhověl jen v několika bodech... Proti kabinetnímu listu se postavili radikálové a svolali další shromáždění tentokrát na Žofín... Dne 29. března 1848 petiční svatováclavský výbor nastylizoval druhé jednání... Text druhé petice se

³⁴ KLÍMA, Arnošt. Revoluce 1848 v českých zemích. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1974, s. 9. Knižnice všeobecného vzdělání (Státní pedagogické nakladatelství).

³⁵ KLÍMA, Arnošt. Revoluce roku 1848: přednáška. Praha: Osvěta, 1952, s. 3.

³⁶ KLÍMA, Arnošt. Revoluce roku 1848: přednáška. Praha: Osvěta, 1952, s. 3.

³⁷ KLÍMA, Arnošt. Rok 1848 v Čechách. Praha: Svoboda, 1948, s. 23.

³⁸ KLÍMA, Arnošt. Rok 1848 v Čechách. Praha: Svoboda, 1948, s. 23.

³⁹ KLÍMA, Arnošt. Rok 1848 v Čechách. Praha: Svoboda, 1948, s. 23.

⁴⁰ EFMERTOVÁ, Marcela C. České země v letech 1848-1918. Praha: Libri, 1998, s. 28. Dějiny českých zemí. ISBN 80-85983-47-8.

⁴¹ EFMERTOVÁ, Marcela C. České země v letech 1848-1918. Praha: Libri, 1998, s. 29. Dějiny českých zemí. ISBN 80-85983-47-8.

⁴² EFMERTOVÁ, Marcela C. České země v letech 1848-1918. Praha: Libri, 1998, s. 29. Dějiny českých zemí. ISBN 80-85983-47-8.

⁴³ EFMERTOVÁ, Marcela C. České země v letech 1848-1918. Praha: Libri, 1998, s. 30-31. Dějiny českých zemí. ISBN 80-85983-47-8.

celkovým zpracováním od první petice lišil. Byl propracovanější a ostřejší než v prvním případě.⁴⁴ Císař většinu z nových bodů uznal. „Proti kabinetní protestovali Němci, žijící v českých zemích, neboť ústupky panovníka se jim zdáli dalekosáhlé, a také Moravané“⁴⁵ a šlechta, která byla proti revoluci. I proto vzniká řada spolků (Pražský Německý spolek...), které odmítly účast na Slovanském sjezdu.

“Vyvrcholeném revolučního roku bylo červnové povstání“⁴⁶ „Pondělí 12. června vypuklo po sbratřovací pokojné mši... na Koňském trhu povstání, jemuž daly podnět provokace vojska během sjezdu... Provokace vyvrcholily přímým ozbrojeným bojem... Poté vyrostly v Praze během jednoho dne barikády... Po pěti dnech byli obránci nuceni kapitulovat, neboť krutě jednající Windischgrätz... nechal město bombardovat dělostřelectvem z hradeb a z Letné a Petřína... Výsledkem bylo, že se delegáti sjezdu rozutekli. Národní výbor byl vojáky 16. června zrušen a zemský sněm se až do roku 1861 nesešel.“⁴⁷

⁴⁴ EFMERTO VÁ, Marcela C. České země v letech 1848–1918. Praha: Libri, 1998, s. 31. Dějiny českých zemí. ISBN 80-85983-47-8

⁴⁵ EFMERTO VÁ, Marcela C. České země v letech 1848–1918. Praha: Libri, 1998, s. 33. Dějiny českých zemí. ISBN 80-85983-47-8

⁴⁶ KLÍMA, Arnošt. Revoluce roku 1848: přednáška. Praha: Osvěta, 1952, s. 7.

⁴⁷ EFMERTO VÁ, Marcela C. České země v letech 1848-1918. Praha: Libri, 1998, s. 36. Dějiny českých zemí. ISBN 80-85983-47-8

František Křížík

František Křížík se narodil 8.7.1847 v Plánici u Klatov do chudé rodiny ševce. Základní vzdělání absolvoval v Plánici a v Klatovech a následně chtěl studovat gymnázium na pražské Malé Straně, kam z finančních důvodů dorazil ze svého rodiště pěšky – cesta mu trvala tři dny a doprovázela jej jeho matka. Během studentských let se musel potýkat s velkou chudobou a nemohl si dovolit složit maturitu, dostal ale příležitost věnovat se technice.⁴⁸

Na doporučení hodináře Holuba začal pracovat nejprve v Kaufmannově dílně a posléze u železnice. Na Plzeňsko–březenské železnici působil jako přednosta telegrafů, uplatnil se zde však i jako vynálezce, když sestrojil elektrické staniční návěstí a signalizační zařízení, které mělo za úkol zajistit, aby vlaky jedoucí po stejné koleji udržovaly mezi sebou patřičné rozestupy. Tento jeho vynález se následně začal užívat v celém Rakousku-Uhersku.⁴⁹

Mezi nejslavnější Křížíkovy vynálezy však bezesporu patří tzv. oblouková lampa. Prvním impulsem k jejímu sestrojení byla pro Křížíka Světová výstava v Paříži roku 1878, přesněji jeden z vynálezů na ní prezentovaných – Jabločkova „svíčka“. Křížík si uvědomil, že tento typ osvětlení by mohl být dále zdokonalen, aby se dosáhlo delší doby svícení, která u Jabločkova modelu byla příliš nízká. Křížík proto změnil vzájemné postavení uhlíků v lampě a pro lepší stabilitu světla nahradil válcovité železné jádro jádrem tvaru dvojkužele. Na tento vynález, tzv. obloukovou lampu, získal v Německu patent a mohl jej začít prodávat a distribuovat.⁵⁰

Jako první o obloukovou lampu projevil zájem v roce 1878 plzeňský podnikatel Ludvík Piette, který chtěl tyto lampy využít k osvětlení své papírny. Výroba lamp probíhala přímo v Plzni v domě U Zvonu. V roce 1881 pak byly obloukovými lampami osvětleny i prostory Měšťanského pivovaru. Elektrina byla nejprve zaváděna v průmyslových závodech, k čemuž byla v prostoru bývalého cukrovaru postavena elektrárna. Do soukromých domů byl elektrický proud zaváděn až mnohem později – prvním elektrifikovaným obytným domem v Plzni byl dům Emila Škody v roce 1889.⁵¹

Mimoto Křížík získával zakázky na osvětlení celých měst (Písek, Jindřichův Hradec). Kromě toho v Praze postavil elektrárny na Žižkově a v Karlíně, vybudoval tramvajové tratě nejen v Praze, ale také v Plzni a představil první tramvaj na elektrický pohon. Věnoval se rovněž výstavbě železničních tratí – Tábor a Bechyni propojil první elektrickou železniční tratí na stejnosměrný proud.⁵²

⁴⁸ Kol. autorů. Osobnosti českých dějin. Druhé vydání. Praha: Fragment, 2014, s. 400.

⁴⁹ Kol. autorů. Osobnosti českých dějin. Druhé vydání. Praha: Fragment, 2014, s. 400.

⁵⁰ Kol. autorů. Osobnosti českých dějin. Druhé vydání. Praha: Fragment, 2014, s. 400.

⁵¹ Kol. autorů. Dějiny města Plzně 2: 1788-1918. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2014–2018, s. 170.

⁵² Kol. autorů. Osobnosti českých dějin. Druhé vydání. Praha: Fragment, 2014, s. 401.

František Josef I. (návštěva Plzně)

Západočeské muzeum v Plzni:

„O založení plzeňského muzea se pokusil, již v roce 1847, profesor a ředitel plzeňského premonstrátského gymnázia, Josef Stanislav Zauper (1784–1850)⁵³ „V roce 1888 bylo rozhodnuto o výstavbě nové budovy muzea, kterou navrhl a vyprojektoval v roce 1895 architekt Josef Škorpil, ředitel umělecko-průmyslového muzea. V novém objektu byly v roce 1913 představeny veřejnosti Sbírký historického i umělecko-průmyslového muzea... Dne 23. října 1901 bylo rozhodnuto, že se muzeum pojmenuje Historické muzeum císaře a krále Františka Josefa I. v Plzni a Západočeské umělecko-průmyslové muzeum císaře a krále Františka Josefa I., zároveň bylo opatřeno nápisem: Francisco Josephinum... Sbírký Národopisného muzea se zpřístupnily veřejnosti v roce 1915, v Gerlachovském domu v Dřevěné ulici.“⁵⁴

Návštěva muzea:

Císař František Josef I. navštívil Plzeň mezi lety 1847–1905 hned několikrát. Do Západočeského muzea zavítal konkrétně při své čtvrté návštěvě 16. 8. 1904. „Čtvrtá císařova návštěva byla tou nejdelší. Roku 1885 totiž v okolí města probíhalo rozsáhlé vojenské cvičení, a tak se Plzeň za jeho trvání stala sídlem Jeho Veličenstva a spolu s ním i jeho dvora a vojenských zástupců několika zemí. V Plzni bylo ubytováno na 70 generálů a 450 důstojníků. Ostrostřelcům bylo povoleno za císařova pobytu konat čestnou stráž před hotelem, kde byl ubytován. Obsáhlou zprávu o této události podaly Plzeňské listy dne 29. srpna 1885.

Císař přijel do města dvorním vlakem již 27. 8. 1885 v jednu hodinu a 24 minut. Město bylo slavnostně ozdobeno, včetně jednotlivých domů a závodů. U „Hamburku“ visela kromě toho i slavobrána s nápisem od Františka Schwarze. Na nádraží byl postaven pavilon s obrovskou zlatou korunou. Kolem byly rozmístěny exotické květiny. Právě zde opět proběhlo slavnostní uvítání podobající se tomu před jedenácti lety. V šest hodin večer se odehrávala slavnostní císařská tabule, která se konala i další den.

Druhý den, v pátek 28. srpna, odjel ráno císař na manévry do Rokycan a do Plzně se navrátil až v půl čtvrté odpoledne. Taktéž v sobotu, 29. 8., se císař vydal na manévry, až neděle byla dnem odpočinku. Tento den započal císař svou účastí na tiché mši v arciděkanském chrámu sv. Bartoloměje. Dopoledne přijímal dorazivší deputace, nejprve šlechtice, poté zástupce okresního zastupitelstva a další hodnostáře. Odpoledne císař navštívil Měšťanský i Akciový pivovar a další plzeňské podniky, Škodovy závody nevyjímaje. Odpoledne se taktéž konal velký oslavný průvod, který „trval pět čtvrtí hodiny a mohl čítati na 10.000 účastníků. J. Veličenstvo císař s celou družinou pozorovali průvod s balkonu a oken hotelu Valdekova.“ Tak stojí v Plzeňských listech z 1. 9. 1885, jež ho obsírně popisují. V pondělí František Josef I. ještě zavítal do městského muzea a v úterý 1. září ráno odjel na manévry, ze kterých pokračoval dále do Vídně.“⁵⁵

⁵³ FRÝDA, František. Západočeské muzeum v Plzni, 120 let Plzeňských muzeí. Plzeň: Západočeské muzeum, 1998, s. 1.

⁵⁴ JURÁNEK, Michal. Historie plzeňského muzejnictví. Historicko-architektonický vývoj muzeí v Plzni. Plzeň, 2013. Bakalářská práce. Západočeská univerzita, pedagogická fakulta. Vedoucí práce PaedDr. Helena Východská. s.8.

⁵⁵ FANTOVÁ, Kateřina. NÁVŠTĚVY CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA I. V PLZNI. Vítaný host v Plzeňském kraji. Plzeň: RegionAll, 2016, (2.), 14-15. ISSN 1801-6561.

Divadlo Josefa Kajetána Tyla

Divadelnictví má v Plzni dlouhou tradici, předpokládá se, že divadelní hry se zde hrály už v polovině 16. století. Divadelní produkce byla zprvu pevně svázána s náboženskou praxí – prvním divadelním představením v Plzni, o němž se nám dochovaly písemné zprávy, je hra o vzkříšení Krista uvedená roku 1582 z iniciativy jezuitů Mikuláše Salia. Další náboženské hry byly spojené s pašijovými procesími pořádanými plzeňskými františkány v 18. století.⁵⁶

Na konci 18. století začaly být v Plzni uváděny první německé hry v měšťanských domech (Dům u Bílé růže, Říhův dům, U Zlatého orla a další). Ve velkém sále radnice bylo v roce 1818 uvedeno první české ochotnické představení, které sice inicioval premonstrát Josef Vojtěch Sedláček, ale nebylo náboženskou hrou. Jednalo se o komedii *Roztržití* od soudobého německého dramatika Augusta von Kotzebue.⁵⁷

Roku 1829 byla z popudu plzeňských obrozenců, mj. Josefa Františka Smetany, založena Společnost přátel českého divadla a v Plzni začala hostovat ochotnická divadla z různých míst. V té době ale Plzeň stále neměla budovu, která by sloužila výhradně jako budova divadelní. Rozhodlo se tedy, že bude vystavěna zcela nová budova právě za účelem pořádání divadelních představení, a to na rohu současné Riegrovy ulice a Sadů pětatřicátníků. Architektem této stavby byl František Filaus, který divadlo navrhl jako klasicistní budovu s dórským průčelím, která měla pojmut 650 až 800 diváků. Městské divadlo bylo veřejnosti otevřeno roku 1832 a hrálo se v něm jak v němčině, tak i v češtině – česká představení zajišťovaly ochotnické spolky.⁵⁸

Na konci 19. století přestalo rychle se rozvíjejícímu městu toto divadlo stačit a uvažovalo se o výstavbě nového divadla s větší kapacitou i s lepším technickým vybavením a soudobou výzdobou. Pro nové divadlo byla vybrána parcela na kraji Smetanových sadů. Už v roce 1896 byla vypsána veřejná soutěž, do níž bylo přihlášeno celkem 13 projektů. Žádný z nich zcela neodpovídal požadavkům, byl ale zvolen projekt architekta Antonína Balšánka a doporučen k přepracování. Výstavba započala v lednu 1899, hlediště bylo koncipováno pro 1150 osob a budova byla zvenku i zevnitř vyzdobena v neorenesančním stylu. Autorem opony je malíř Augustin Němejc a námětem je alegorický výjev *Plzeň vítá uměny na prahu nového divadla*. Divadlo bylo následně pojmenováno po Josefu Kajetánu Tylovi, který v Plzni působil a zemřel, a jehož citát je vyveden v horní části opony. Budova nového divadla byla zkolaudována 3. září 1902.⁵⁹

⁵⁶ WIEMANN, Mojmir. Plzeň a divadlo: Události, příběhy, osobnosti. Plzeň: NAVA, 2019, s. 8.

⁵⁷ WIEMANN, Mojmir. Plzeň a divadlo: Události, příběhy, osobnosti. Plzeň: NAVA, 2019, s. 8.

⁵⁸ Kol. autorů. Dějiny města Plzně 2: 1788-1918. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2014–2018, s. 721-722.

⁵⁹ Kol. autorů. Dějiny města Plzně 2: 1788-1918. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2014–2018, s. 758-759.

Seznam použitých zdrojů

BĚLINA, Pavel; KAŠE, Jiří; KUČERA, Jan P. *České země v evropských dějinách: Díl druhý – 1492-1756*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2006. ISBN 80-7185-792-0.

BĚLOHLÁVEK, Miloslav a Zdeněk WIRTH. *Minulostí Plzně a Plzeňska*. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1959.

BROŽ, Ivan. *Osobnosti historie světa*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2012. ISBN 978-80-7451-255-1.

EFMERTOVÁ, Marcela C. *České země v letech 1848-1918*. Praha: Libri, 1998. Dějiny českých zemí. ISBN 80-85983-47-8.

FANTOVÁ, Kateřina. *NÁVŠTĚVY CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA I. V PLZNI. Vítaný host v Plzeňském kraji*. Plzeň: RegionAll, 2016, (2.), 14-15. ISSN 1801-6561.

FRÝDA, František. *Západočeské muzeum v Plzni, 120 let Plzeňských muzeí*. Plzeň: Západočeské muzeum, 1998.

GINDELY, Antonín. *Dějiny českého povstání léta 1618*. Praha: Bedřich Tempský, 1870.

GLÜCKSELIG, Josef. *Atentáty na umění*. Praha: ČTK-Pragopress, 1971.

JANÁČEK, Josef. In: *Rudolf II. a jeho doba*. Vyd. 3. Praha: Paseka, 2003. ISBN 80-7185-611-8.

JURÁNEK, Michal. *Historie plzeňského muzejnictví. Historicko-architektonický vývoj muzeí v Plzni*. Plzeň, 2013. Bakalářská práce. Západočeská univerzita, pedagogická fakulta. Vedoucí práce PaedDr. Helena Východská.

KLÍMA, Arnošt. *Revoluce 1848 v českých zemích*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1974, s. 9. Knižnice všeobecného vzdělání (Státní pedagogické nakladatelství).

KLÍMA, Arnošt. *Revoluce roku 1848: přednáška*. Praha: Osvěta, 1952.

KLÍMA, Arnošt. *Rok 1848 v Čechách*. Praha: Svoboda, 1948.

KNOZ, Tomáš, CHOCHOLÁČ, Bronislav a JAN, Libor. *Nový Mars Moravicus, aneb, Sborník příspěvků, jež věnovali prof. Dr. Josefu Váلكovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*. Brno: Matice Moravská, 1999. ISBN 80-902304-6-6.

Kol. autorů. *Dějiny města Plzně 1: Do roku 1788*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2014-2018. ISBN 978-80-87911-02-0.

Kol. autorů. *Dějiny města Plzně 2: 1788-1918*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2014-2018. ISBN 978-80-87911-04-4.

Kol. autorů. *Objevitelské plavby a krize víry: 1492-1648*. Praha: Reader's Digest, 2011. ISBN 978-80-7406-132-5.

Kol. autorů. *Osobnosti českých dějin*. Druhé vydání. Praha: Fragment, 2014. ISBN 978-80-253-2170-6.

MIKULEC, Jiří. *České země v letech 1620-1705: Od velké války k dlouhému míru*. Praha: Libri, 2016. ISBN 978-80-7277-553-8.

PIJOÁN, José. *Dějiny umění: 5 svazek*. Praha: Odeon, 1979.

ŠABOUK, Sáva. *Encyklopedie světového malířství*. Praha: Academia, 1975.

WIEMANN, Mojmír. *Plzeň a divadlo: Události, příběhy, osobnosti*. Plzeň: NAVA, 2019. ISBN 978-80-7211-554-9.

Západočeský historický sborník. Plzeň: Státní oblastní archiv, 1995.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY